

УДК 342.9:35.077.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.2.16>

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ

Бондарь О.В.,*аспірант кафедри права та правоохоронної діяльності**Центральноукраїнського державного університету**імені Володимира Винниченка*

ORCID: 0009-0002-1234-9798

e-mail: obondar@cuspu.edu.ua

Бондарь О.В. Юридичні гарантії доступу до публічної інформації як складова адміністративно-правового механізму.

У статті здійснено комплексний правовий аналіз юридичних гарантій доступу до публічної інформації як складової адміністративно-правового механізму забезпечення інформаційних прав громадян. Актуальність теми зумовлена необхідністю підвищення прозорості, підзвітності та ефективності діяльності органів публічної влади в умовах розбудови демократичної, правової держави. Автор акцентує увагу на тому, що право на доступ до публічної інформації є важливим елементом конституційного права на свободу інформації, а юридичні гарантії – ключовим інструментом його забезпечення.

Актуалізовано, що право кожного на вільне отримання, зберігання і поширення інформації, забезпечення доступу до публічної інформації виступає необхідною умовою для ефективної участі громадян у публічному житті, здійснення громадського контролю, захисту інших прав і свобод.

Проаналізовано основні наукові підходи до визначення поняття «юридичні гарантії», зокрема позиції В. Іванова, А. Крижанівського, М. Малєйна, що дозволило сформулювати узагальнене визначення цього правового явища у контексті інформаційних правовідносин. Обґрунтовано, що юридичні гарантії доступу до публічної інформації становлять сукупність нормативно-правових, інституційних та організаційно-функціональних елементів, які забезпечують ефективну реалізацію, захист та відновлення відповідного права.

Окрему увагу приділено характеристиці процедурних, організаційних та інституційних гарантій, серед яких: порядок подання та розгляду інформаційних запитів, наявність спеціальних структурних підрозділів, функціонування інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, використання електронних сервісів, підготовка посадових осіб. Розглянуто механізми захисту порушеного права, включаючи адміністративне та судове оскарження, а також юридичну відповідальність за недотримання законодавства у цій сфері.

У підсумку зроблено висновок про необхідність подальшого вдосконалення правових та організаційних механізмів гарантування доступу до публічної інформації як передумови забезпечення демократичного врядування, підвищення відкритості державної влади та реалізації права громадян на участь у публічному житті.

Ключові слова: публічна інформація, доступ, юридичні гарантії, адміністративно-правовий механізм, прозорість, відкритість влади, інформаційні права.

Bondar O.V. Legal guarantees of access to public information as a component of the administrative and legal mechanism.

The article provides a comprehensive legal analysis of legal guarantees of access to public information as a component of the administrative and legal mechanism for ensuring citizens' information rights. The relevance of the topic is due to the need to increase transparency, accountability and efficiency of public authorities in the context of building a democratic, legal state. The author emphasizes that the right to access public information is an important element of the constitutional right to freedom of information, and legal guarantees are a key tool for ensuring it.

It is emphasized that everyone's right to freely receive, store and disseminate information, ensuring access to public information is a necessary condition for the effective participation of citizens in public life, the exercise of public control, and the protection of other rights and freedoms.

The main scientific approaches to the definition of the concept of "legal guarantees" are analyzed, in particular the positions of V. Ivanov, A. Kryzhanivsky, M. Malein, which allowed to form a generalized definition of this legal phenomenon in the context of information legal relations. It is substantiated that legal guarantees of access to public information constitute a set of regulatory, institutional and

organizational and functional elements that ensure the effective implementation, protection and restoration of the relevant right.

Particular attention is paid to the characteristics of procedural, organizational, and institutional safeguards, including: the procedure for submitting and reviewing information requests, the presence of specialized structural units, the functioning of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights, the use of electronic services, and the training of officials. The mechanisms for protecting violated rights are examined, including administrative and judicial appeals, as well as legal liability for non-compliance with legislation in this area. As a result, the conclusion is made about the need for further improvement of legal and organizational mechanisms for guaranteeing access to public information as a prerequisite for ensuring democratic governance, increasing the openness of state power and exercising the right of citizens to participate in public life.

Key words: public information, access, legal guarantees, administrative and legal mechanism, transparency, openness of government, information rights.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розбудови демократичної, правової держави в Україні особливої актуальності набуває проблема забезпечення прозорості діяльності органів публічної влади. Одним із ключових інструментів реалізації цього принципу є доступ до публічної інформації. Право на доступ до такої інформації виступає важливою складовою конституційного права на свободу інформації та є одним із фундаментальних елементів забезпечення відкритості, підзвітності та ефективності функціонування державного апарату.

Водночас практика реалізації права на доступ до публічної інформації свідчить про наявність низки проблем, зокрема: неоднозначне тлумачення норм законодавства; неналежне виконання обов'язку з надання інформації суб'єктами владних повноважень; порушення строків надання інформації або безпідставна відмова у її наданні; недосконалість механізмів захисту прав запитувачів інформації. Усе це актуалізує необхідність удосконалення адміністративно-правового механізму забезпечення права на доступ до публічної інформації, зокрема його юридичних гарантій.

Таким чином, виникає потреба у науковому осмисленні юридичних гарантій доступу до публічної інформації як системоутворювального елементу адміністративно-правового механізму, що забезпечує реалізацію одного з ключових принципів демократичного врядування – відкритості влади.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика доступу до публічної інформації, а також юридичних гарантій його реалізації, активно досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями у межах адміністративного, інформаційного та конституційного права. Серед українських науковців варто виокремити праці О. Бандурки, І. Голосніченка, С. Серьогіної, Н. Костюка, В. Шкарупи, які розглядали питання забезпечення інформаційних прав громадян у контексті реформування системи публічного управління. Дослідження В. Федоренка, О. Остапенка, А. Нечаєва присвячені особливостям функціонування інституту доступу до публічної інформації, зокрема його правовому регулюванню та місцю в адміністративно-правовій системі.

Метою дослідження є комплексний аналіз юридичних гарантій доступу до публічної інформації як складової адміністративно-правового механізму, з'ясування їхньої сутності, правової природи.

Виклад основного матеріалу. Доступ до публічної інформації є однією з базових гарантій реалізації принципів відкритості, прозорості, підзвітності органів державної влади та місцевого самоврядування, що відповідає демократичним засадам функціонування публічної влади. У світлі конституційного положення про право кожного на вільне отримання, зберігання і поширення інформації, забезпечення доступу до публічної інформації виступає необхідною умовою для ефективної участі громадян у публічному житті, здійснення громадського контролю, захисту інших прав і свобод. Водночас важливе значення має ефективність адміністративно-правового механізму реалізації цього права, складовим елементом якого є система юридичних гарантій.

У межах аналізу юридичних гарантій доступу до публічної інформації доцільно звернутися до наукових підходів до розуміння самого поняття «гарантії», що пропонуються у вітчизняній та зарубіжній правовій доктрині. Так, В. Іванов визначає юридичні гарантії як закріплені правом засоби, за допомогою яких забезпечується правомірна поведінка учасників суспільних відносин, попереджаються та припиняються порушення законності, а також здійснюється виявлення й усунення вже вчинених порушень [1, с. 75-76]. Такий підхід акцентує увагу на функціональній природі гарантій, що виявляється у превентивній, охоронній та відновлювальній функціях, які реалізуються через юридичні механізми. У контексті доступу до публічної інформації ці засоби проявляються у процедурі подання запитів, обов'язку надавачів інформації надати відповідь, можливості звернення до контролюючих або судових органів тощо.

Іншого змістовного забарвлення надає поняттю юридичних гарантій А. Крижанівський, який розглядає гарантію як можливість задовольнити своє право або інтерес за будь-яких умов, у тому

числі за допомогою зовнішніх додаткових засобів або дій гаранта – суб'єкта, який бере на себе зобов'язання реалізувати обов'язок іншої сторони у разі її неспроможності [2, с. 86]. У цьому аспекті юридичні гарантії виступають не лише як способи безпосереднього здійснення права, але й як механізми забезпечення реалізації цього права незалежно від дій або бездіяльності первинного зобов'язаного суб'єкта. У сфері доступу до публічної інформації роль таких «гарантів» можуть виконувати інституції, уповноважені на захист прав запитувачів – Уповноважений Верховної Ради з прав людини, судові інстанції, а також громадські організації.

Доповнює доктрину ще один концептуальний підхід, запропонований М. Малейним, відповідно до якого юридичні гарантії – це норми права, які передбачають у своїй сукупності правовий механізм, покликаний сприяти реалізації законів. На думку вченого, якісна характеристика юридичних гарантій передбачає оцінку всієї діючої системи права в цілому – з точки зору повноти охоплення правовим інструментарієм усіх найбільш важливих взаємовідносин державних органів та громадян, а також громадян між собою [3, с. 58]. Така дефініція підкреслює системний характер гарантій і їх зв'язок із загальною ефективністю правової системи. У сфері публічної інформації це означає, що гарантії не можуть обмежуватися лише спеціальними нормами відповідного закону – вони мають включати весь спектр адміністративного, інформаційного, процесуального та судового права, які в сукупності забезпечують результативне функціонування інформаційних правовідносин.

Таким чином, аналіз наукових підходів дозволяє зробити висновок, що юридичні гарантії доступу до публічної інформації слід розуміти як комплекс нормативно закріплених і функціонально взаємопов'язаних правових засобів, які забезпечують реальну можливість реалізації, захисту та відновлення відповідного суб'єктивного права. Вони поєднують у собі елементи попередження порушень, реагування на них і компенсації наслідків, функціонують як у межах прямої взаємодії запитувача з органом публічної влади, так і через інститути гарантійного впливу, покликані забезпечити реалізацію права навіть за умов порушення законності.

На нашу думку, під юридичними гарантіями доступу до публічної інформації, слід розуміти сукупність правових норм, організаційно-правових засобів, процедур та інституцій, які забезпечують можливість реалізації, охорони та захисту права на отримання інформації, що створена або перебуває у розпорядженні суб'єктів публічної влади. Така система гарантій виступає ключовим інструментом у забезпеченні відкритості державного управління, недопущенні інформаційної закритості та зловживання владними повноваженнями.

На нормативному рівні основоположними актами, що забезпечують реалізацію права на доступ до публічної інформації, є Конституція України (ст. 34) [4], Закон України «Про доступ до публічної інформації» [5], Закон України «Про інформацію» [6], Кодекс України про адміністративні правопорушення [7], а також міжнародні акти, ратифіковані Україною, зокрема Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [8]. Усі ці документи формують правову основу функціонування адміністративно-правового механізму у сфері інформаційних правовідносин.

Важливим елементом гарантійного механізму є чітка процедура подання та розгляду запитів на інформацію. Закон передбачає можливість звернення запитувача усно, письмово або електронною поштою, встановлює строки для відповіді (не більше 5 робочих днів, а у виняткових випадках – до 20), вимоги до змісту запиту, обов'язок надавача інформації надати вмотивовану відповідь у разі відмови [6]. Процедурні гарантії включають також обов'язок оприлюднення публічної інформації в мережі Інтернет, зокрема бюджетної, організаційної, кадрової та іншої відкритої інформації, що є у розпорядженні органів влади.

Організаційними гарантіями виступає створення в межах суб'єктів владних повноважень спеціальних структурних підрозділів або визначення відповідальних осіб, на яких покладено обов'язок щодо забезпечення розгляду запитів. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, як національна інституція з прав людини, виконує функцію контролю за додержанням права на інформацію, приймає скарги, проводить перевірки, вживає заходів реагування.

У своїй науковій праці К. Москальчук зазначає, що організаційні гарантії конституційного права доступу громадян до служби в органах місцевого самоврядування – це закріплена в джерелах права система умов та засобів соціально-економічного, політичного та ідеологічного характеру, які безпосередньо не спрямовані на реалізацію, охорону та захист цього права, але сприяють їм. Аналіз наведеного визначення дозволяє зробити висновок про доцільність його застосування в контексті юридичних гарантій доступу до публічної інформації як складової адміністративно-правового механізму [9, с. 77].

Юридичні гарантії права на доступ до публічної інформації охоплюють не лише сукупність правових норм, які безпосередньо регулюють порядок реалізації цього права, а й систему організаційних передумов, що сприяють його ефективному здійсненню. У цьому контексті організаційні гарантії

розглядаються як елемент правового забезпечення, що має опосередкований характер, проте відіграє важливу роль у забезпеченні відкритості, прозорості та підзвітності публічної адміністрації.

До таких гарантій належать, зокрема: наявність спеціалізованих підрозділів у структурі органів публічної влади, відповідальних за надання інформації; внутрішні регламенти щодо обробки та розгляду запитів на інформацію; упровадження електронних сервісів доступу до інформаційних ресурсів; а також належна професійна підготовка посадових осіб у сфері забезпечення інформаційної відкритості.

Таким чином, юридичні гарантії доступу до публічної інформації в межах адміністративно-правового механізму становлять комплекс нормативно-правових, інституційних та організаційно-функціональних елементів, які у своїй сукупності забезпечують реальну можливість ефективної реалізації відповідного права.

Значущим гарантійним засобом є також наявність юридичних способів захисту порушеного права – адміністративне та судове оскарження дій чи бездіяльності посадових осіб, які порушили законодавство у сфері доступу до публічної інформації. Особа має право звернутися до суду з адміністративним позовом щодо безпідставної відмови у наданні інформації, несвоєчасного надання, надання неповної або недостовірної інформації. Важливою є й наявність юридичної відповідальності – зокрема, ст. 212-3 КУпАП передбачає накладення штрафів на посадових осіб за порушення законодавства про доступ до публічної інформації [7].

Таким чином, юридичні засоби захисту та інститут відповідальності за порушення права на доступ до публічної інформації становлять невід'ємну частину адміністративно-правового механізму його забезпечення. Вони виконують як відновлювальну, так і превентивну функції, сприяючи реальному та ефективному здійсненню інформаційних прав особи у взаємодії з органами публічної влади.

Висновок. Отже, юридичні гарантії доступу до публічної інформації формують невід'ємну складову адміністративно-правового механізму забезпечення інформаційних прав громадян. Вони охоплюють як матеріально-правові, так і процесуальні елементи, поєднують нормативну визначеність, інституційну спроможність, процедури реалізації права та механізми його захисту. Для посилення ефективності таких гарантій необхідне комплексне оновлення законодавства, розвиток електронного урядування, підвищення фахового рівня службовців, системна робота інституцій громадянського суспільства та забезпечення належного судового захисту інформаційних прав особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іванов В.В. Матеріально-правові і процесуальні гарантії законності притягнення до адміністративної відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2001. 235 с.
2. Крижанівський А.Ф. Доктринальний і прикладний статус категорії «гарантії правового порядку». *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2009. № 8. С. 81–89.
3. Тептюк Є.П. Конституційне закріплення юридичних гарантій права на доступ до публічної інформації в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 58–61.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>.
5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
6. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийнятий від 07.12.1984 р. № 8073-X; станом на 17 квіт. 2025 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1 січня 1990 року № 995004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
9. Москальчук К. Організаційні гарантії реалізації права доступу громадян України до служби в органах місцевого самоврядування. *Юридичний вісник*. 2014. № 6, с. 72–77.